

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА ГРУПА ГЛАГОЛА ЕМОЦИОНАЛНИХ СТАЊА У СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ (I)

Концепт емоција представља динамичан систем, чији је развитак условљен екстралингвистичким и језичким факторима. Традиционални оквири, друштвени контекст, социјални односи и морална оријентација регулишу емоционално реаговање појединца и спадају у ванјезичке чиниоце који су утицали на формирање концепта емоција на конкретном говорном подручју. Комуникативни дискурс, територијална диференцијација, позајмљивање, асиметрија језичких ознака чине лингвистичке детерминаторе његовог језичког уобличавања. На језичкој слици света, концепт емоција реализован је и лексичко-семантичком групом глагола емоционалног садржаја, односно афективним глаголима. Лексичко-семантичком анализом вербалне репрезентације емоционалних стања покушаћемо да реконструирамо моделе концептуализације емоција старих Призренаца и екстрахујемо лингвокултуролошке специфичности призренске језичке личности.

Кључне речи: Лексичко-семантичка група, глаголи емоционалних стања, глаголи каузираних емотивних стања, српски призренски говор, дијалекатска језичка слика света

1. Емоционално стање је, у модерним уџбеницима психологије, одређено као свесна, субјективна компонента емоције, лични доживљај осећања који настаје опажањем и тумачењем властитих телесних промена у организму (RPP). Под човековим емоционалним стањем савремена наука не подразумева опис телесних осећаја, већ га тумачи као неки вид вредносног суда – описати емоционално стање значи представити како човек процењује ситуацију у којој се налази. Природа емоције садржи се у идентификовању когнитивног садржаја ове процене (Roald 2007: 23). Језички материјал у доброј мери пружа увид у то како се у једној друштвено-језичкој заједници вреднују емоције, при чему култура филтрира који ће се физиолошки, психолошки и друштвени аспекти емотивне ситуације перципирати као битни и

* tanja77nis@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора” (ЕДБ 178020), који у потпуности финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

језички реализовати. Култура се конструише кроз језик, а језик рефлектује културне вредности једног друштва и истовремено дефинише његове културне појмове. Број речи у емотивном вокабулару може се довести у везу са степеном важности емоција у једној културној заједници, тако да испитивање и описивање глагола емоција у српском призренском говору у првој половини прошлог века може расветлити емоционална стања и доживљаје Призренаца и разбити стереотипе о емотивној пасивности традиционалног, конзервативног српског човека и духовној учмалости периферне патријархалне средине.

2. Корпус чине глаголске лексеме за означавање духовних стања и емоционалних доживљаја забележене у *Збирци речи из Призрена* Димитрија Чемериџића. Чемериџићева картотека представља поуздано сведочанство о животу Срба на овом подручју Косова и Метохије након ослобођења од Турака, али грађа, свакако, рефлектује језичку стварност на призренском ареалу и у ранијем периоду. У емотивни лексикон српског призренског говора учитана је народна психологија и кодирана културна интроспекција Срба Призренаца с краја XIX и почетка XX века. Репертоар глаголских лексема и израза из Чемериџићеве лексичке збирке дочарава емоционално искуство градског колектива на размеђи два века и два света (источног и западног), у прелазном историјском тренутку, и предочава мултикултурне, мултиетничке и мултилингвалне утицаје на формирање глаголског микросистема као специфичног знака концептуализације емоција на дијалекатској слици света. Корпус је допуњен лексичким јединицама којих код Чемериџића нема, а налазимо их у *Регистру речи из Призрена* у студији С. Реметића о српском призренском говору и у регистру грађе за први том *Српског дијалектолошког атласа*. Инвентар глаголских лексема прикупљен на терену рефлектује новије стање призренског лексичког система, чиме је употпуњена емоционална слика света призренске језичке личности, која се у дијахронијској перспективи може пратити у континуитету од једног века. За одређење дијалекатске семантике од велике користи је етимологија речи, па се у том домену ослањамо на *Etimologijski rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Петра Скока (Skok I, II, III) и на *Етимолошки речник српскога језика* (ЕРСЈ 1, 2, 3). Турске облике наводимо према етимологији коју је дала Снежана Петровић у књизи *Турцизми у српском призренском говору* (Петровић 2012).

3. Сферу емоционалних стања конституишу осећања у самом субјекту, која могу бити примитивна, базична и секундарна, морална.¹ Примарне емоције заједничке су свим људима, али су различити стимулуси који их изазивају, као и начини њиховог испољавања у различитим културама. Глаголима емоционалног стања обележава се присуство одређеног емоционалног садржаја у самом носиоцу емоције, који је углавном изазван неким спољашњим каузатором (догађајем, поступком и сл.) (Штрбац 2012: 758). То су рефлексивни глаголи, код којих се експериенцер (носилац емоција) појављује у улози субјекта. У српском говору Призрена присутни су емотиви којима се вербализују базне емоције – радост, туга, неспокојство, бес, страх, гађење и моралне – стид, кривица, кајање. У испитиваном идиому, безличним глаголским обликом *дооди* са логичким субјектом у дативу и допуном у виду реченичне

¹ Водећи амерички психолог емоција К. Изард идентификује десет фундаменталних емоција (basic emotions): радост (joy), радозналост – узбуђење (interest – excitement), изненађење (surprise), туга (sadness), бес (anger), гађење (disgust), презир (contempt), страх (fear), стид (shame), кривица (guilt) (Izard 1977).

конструкције означава се настајање каквог емоционалног стања под утицајем спољашњег стимулуса.

Къд слушам за теј синл'евл'е ми маскарлъце, дооди ми да уфатим бѣл'и свѣт од страмоте. – По кој пѹт ми доодѣше да га зграбим за гушу и да га удавим. – А зар јенпѹт ми доодило да пѹкнем од мѹке къд видим што се ч'ѹни?

Пример из свакодневне комуникације илуструје типичну ситуацију која код Призренаца изазива осећање стида и срама, а то су друштвено и морално неприхватљиви поступци њихове деце, што узрокује потребу родитеља да се из те средине склони и побегне далеко од срамоте и понижења. Традиционалним нормама регулисано је понашање појединца у патријархалном друштву. Одступање од прописаних правила и очекиваног обрасца понашања колектив негативно оцењује и маркира различитим вербалним и невербалним средствима; стога је један од највећих страхова признениких родитеља почетком прошлог века био тај да предмет градских прича буде управо њихово дете. Бојазан од презира заједнице још је већи уколико је дете женско. Емоционални семантички импулс попуњава значење израза *дооди (ми)* у смеру који разоткрива морални кодекс старих Призренаца. Аутентичана је емоционална реакција беса и незадовољства која пуни семантички оквир глагола *дооди* садржајима који откривају менталитет и нарав признениких Срба. Опис емотивних глаголских лексема доприноси расветљавању људског фактора у језику и издвајању лингвокултуролошке специфике језичке манифестације емоција на језичкој (наивној) слици света.

4. Семантичка компонента оцене емоционалног стања диференцијални је знак на трећем нивоу хијерархизације глаголских јединица у чијем саставу експлицитно или имплицитно присуствује идентификатор 'осећа' / 'осети'. Семантички параметар који се односи на вредновање емоција регулише раслојавање глагола емоционалног стања на позитивне и негативне, а групу рашчлањује на две поларизоване подгрупе, које се у сазнању језичке личности поимају као позитивна и негативна.

2. 1. ЛСПГ глагола позитивног емоционалног стања

2. 1. 1. На позитивној оси симетрије групишу се вербализације стања које се јављају као реакције на спољне стимулусе, тј. догађаје које процењујемо као добре по нас. Ситуација се интерпретира као пожељна уколико одговара интересима субјекта и као таква се у датом социјуму позитивно оцењује. Задовољство је примарна емоционална реакција, из које се диференцирају остала пријатна осећања (Brković 2000: 205). Изворни емотивни концепт који одговара пожељном осећању јесте радост. Лексичко-семантичку микрогрупу глагола позитивног емоционалног стања конституишу елементи обједињени заједничком семом 'осећа / осети радост'.

2. 1. 1. а. Синонимски ред са хиперсемом 'осећа радост' граде јединице *радује се, грѣје (ме, га, гу) слѹнце, лѣкти срѣе*.

Мѣлка се радује, дѹша гу сѹн од Амирике.

Њѹ ги грѣје слѹнце од свакоје стране, штогѹд пѹч'неф свѣ ги иде у напредак. – У никоје кѹч'е на бија адет да младаневѣста не гл'ѣда проз босѣл'ак сватѹве што

доодиф да гу узнеф, теке да ги гл'еда проз прошупл'ен цвѣт од огрејслунце да би младѣнце дѡвек грејало слунце.

Да гу лѣкти срце за рабѡту, зѡр би ѡна седѣла вѣздѣн бадѡјѡва? – Јѡш док бѣше мицѣк, њѣму му лѣктѣше срце за кѣигу.

Осећање пријатности, задовољства развеселује субјекта и утиче на расположење, које представља дуготрајно, стабилно емоционално стање слабијег интензитета, настало као резултат међудејства физиолошки условљеног емоционалног стања и емоционалних одговора у вези са актуелним информацијама из окружења. Илустративни материјал показује најчешћи спољашњи стимулус доброг расположења и радости призренског човека – сусрет са драгим особама (децом, родбином). У традиционалној призренској средини, фактори задовољства јесу родитељска љубав и емотивна блискост са члановима фамилије. И садржајем и интензитетом са глаголом *радује се* кореспондира израз *греје (ме, га / гу) слунце*, који шири значењски опсег на елементе који доприносе осећању радости – напредак, благостање, срећа, потенцијално укључујући у свој еластични семантички оквир узроке позитивне емоције – материјална сигурност, узвраћена љубав, складан брак. Сема 'радост' секундарно је присутна у глаголском изразу *лѣкти срце* „осећа полет, вољу, елан”.

2. 1. 1. б. Семантичка компонента 'осети радост' надређена је језичким ознакама *обрадује (се)* и *огреје (ме, га, гу) слунце*.

Кѡд га виѡде, нѣ мѡло да му се обрадува.

Кѡд ми рѣч'е миждеѡ 'ија ч'и дѡма Мѡта, мѣне слунце ѡгреја.

Специфичности концептуализације емоционалних стања у словенским језицима доприноси префикс *о-* / *об-* (Wędkowska-Korczyk 2012; Šarić 2013: 13). Просторно значење префикса *о-* / *об-* „око” метафорички се проширује у апстрактни домен тако што су и емотивно погођена особа (експериенцер – субјекат) и предмет емоције (експериенцер – објекат) концептуализовани преко појма циркуларности (Wędkowska-Korczyk 2012: 20). Појам циркуларности у основи је метафоричког продужења просторног значења префикса на поље емоција (1. а. „материјално обухватање предмета радњом, простирање; б. нематеријално обухватање предмета → 2. а. довођење у неко стање, изазивање (стицање) неке особине, одлике” (РМС 3: 835)). У експериенцер-субјекат конструкцијама које се односе на прву фазу емотивног сценарија, особа на коју се емотивно утицало конципирана је као биће окружено емоцијама. У другој фази, особа која доживљава емоцију замишљена је како метафорички кружи око објекта емоције. Трећа фаза прототипичног сценарија подразумева физичке промене код субјекта, који је осмишљен као биће чије је тело обухваћено емоцијама. Префиксални глагол *обрадује се* и израз *огреја (ме, га, гу) слунце* приказују прву етапу емотивног сценарија, где је субјекат доведен у стање радости утицајем конкретних или апстрактних ентитета. Спољашњи стимулус емитује позитивне сигнале који се концентрично шире око експериенцера-субјекта и обухватају га. Субјекат је потпуно „обухваћен” емоцијом радости, а интензитет изазваног осећања постиже се механизмом двостуке метафоризације (*огреје (ме, га, гу) слунце*), која се остварује и на језичком и на когнитивном нивоу.

2. 2. ЛСПГ глагола негативног емоционалног стања

2. 2. Негативни субјективни актуелни доживљаји изражени су лексичким елементима са инваријантним семантичким знаком 'негативно емоционално стање'. Издиференцираност негативних емоција представљена је одговарајућим језичким знацима, којима је на наивној слици света реконструисан емотивни свет човека. Концепт негативних емоција сложенији је и динамичнији у односу на позитивну емотивну сферу, што је детерминисано ванјезичким факторима, а у језику испољено богатим синонимским редовима.² У структури значења конституентских чланова микрогрупе актуелизирају се семантичке компоненте елементарних инстинктивних (туга, страх, узнемиреност, гнев, гађење) и сложених моралних емоција (стид, кајање, гордост), интензитета, трајања и одсуства усмерености осећања на конкретан објекат. Свако од емоционалних стања у српском призренском говору изражено је низом језичких јединица међу којима постоји одређени степен семантичке блискости која их повезује у синонимски ред. Интегрално-диференцијалне ознаке експлицирају конкретно емоционално стање на нивоу најуже лексичко-семантичке парадигматске групе и раслојавањем категоријалне компоненте ('негативна емоција') усложњавају структуру подгрупе, која се грана у седам редова: 'осећа/осети тугу', 'осећа/осети страх', 'осећа/осети узнемиреност', 'осећа/осети гнев', 'осећа/осети стид', 'осећа/осети кајање', 'осећа/осети гордост'.

2. 2. 1. Концепт туге на наивној слици света представљен је низом глаголских лексема које директно означавају душевни бол изазван неком несрећом или великом чежњом, али и оним номинационим средствима која се делом свог семантичког садржаја односе на душевну патњу или је потенцијално исказују. Домену туге у српском призренском говору припадају лексичке јединице које денотирају унутрашњи процес који интензивно траје, или представља тренутну али снажну емотивну реакцију на спољашњи стимулус.

2. 2. 1. а. Прототипичне лексеме којима се означава стање туге јесу имперфективни глаголи *жָа́ли / жָа́лује, пָати, дерту́је, бо́л'и, болу́је, ди́ра, цви́л'и*.

Жָалос жалујем.

Пָатим кџд га ви́дим та́квога. – О́на црнџца мло́го патџше за ма́јку гу.

И по́сл'е тол'у́ко годи́не, он, сирóма, још дерту́је што не́ му да́доше ту́ј дево́јку. – Дертува́ше, дертува́ше, па през вре́ме про́ц'е гу и то́ј дертува́ње њо́јно. – Жџвот се премџч'а, мо́ри ма́јко, дњњс мо́же да се дерту́је, а јутредњ да се раду́је.

Ду́ша ме мо́ја бо́л'и. – Срџе гу бо́л'и за њџга. – Бо́л'и ме што је та́ква. – Сво́је да́јма бо́л'и, ту́р'о не бо́л'и.

Болу́је од дерт, не од бо́л'ес. – Болува́ла гу ду́ша што се та́ко уда́ла, што се оцрнџла ч'у́ч'ка. – И без бо́л'ес се болу́је, мо́ри се́стро.

На́више гу ди́ра то́ј што ви́ше неч'е ни да збо́ри сџз њу свекр́ва гу. – Њџга не га дирáше тол'у́ко што га ма́јстор изгрдџја, кол'у́ко га дирáше што ма́јстор уч'инџја то́ј пред свџт, пред мџштерџје.

² И у овом сегменту лексичког система важи правило да оно што је негативно, што одступа од очекиваног, пожељног, уобичајеног јаче стимулише „језичку креативност” него оно што је позитивно, неутрално и очекивано (Драгићевић 2007: 279).

Синонимски ред са интегралном семом 'осећа тугу' представља окосницу микрогрупе и непосредно се супротставља елементима на позитивном полу, окупљеним око семантичког знака 'осећа радост'. Једрене лексеме *жалује*, *пати*, *дртује*, *болује* значењски се супротстављају позитивној доминанти *радује се*, која је у овој антонимској релацији плус-антоним, који поседује и номинално и контрастно значење, због чега је семантички супериорна над маркираним члановима, тј. јединицама негативног садржаја. Њихов однос може се посматрати преко формуле апстрактних супротстављености, на основу које се могу класификовати по критеријуму ниже општости, који прати опозицију позитивно – негативно (пријатно – непријатно). Минус-антоними показују одређени, често висок степен непријатности, испољен семом интензитета, која је иманентна емоционалној садржини и која попуњава семантички простор јединица експресивним тоналитетом. Осећање туге може бити изазвано различитим животним околностима које заједница процењује као непожељне, а појединац перципира као лоше и интензивно их проживљава. Најинтензивнији стимулус туге у призренском колективу је смрт блиске особе. Прототипични сценарио туге – губитак драге особе на наивној слици света манифестује се глаголским лексемама *жал'у*, *жалује* и *пати*. У свести језичке личности туга се концептуализује као празнина настала услед нечијег одсуства. Значење глагола *дртује* везује се, углавном, за схему несрећне љубави и реализује се у ситуацији неоствареног љубавог односа. Истом домену прикључују се једнокоренске лексеме *бол'у* и *болује*, које овде фигурирају са секундарном, пренесеном семантиком. Доживљај телесне, физичке патње механизмима полисемије трансформише се у стање душевне патње, што одговара појмовној метафори *туга је болест* и може се асоцијативно везати за објективну телесну манифестацију (Драгићевић 2007: 100). Стање туге слабијег интензитета вербализовано је лексичком метафором *дира*. У позадини доминантне емоције стоји неразрешена конфликтна ситуација и незадовољство због нарушених међуљудских односа. Полисемични глагол *дира* избор је носилаца дијалекта за нијансирање доживљаја туге. Дисперзија значења у апстрактном правцу има основа у физичкој нелагодности, која се преноси на процес узнемиравања и даље се шири на унутрашњу реакцију услед непријатности. Фазе семантичке деривације глагола *дира* резултирају његовом разгранатом семантичком структуром и коначном фигуративном реализацијом, која се односи на постојано осећање туге сниженог интензивитета. На даљој периферији орбитира вишезначна глаголска лексема *цвил'у*, која једним од значења задире у емоционално стање (туга, жалост) и истовремено упућује на спољашњу манифестацију тог стања, испољавајући афективну семантику у оба значењска слоја. Од контекста зависи које ће се компоненте у говорној ситуацији испољити и који ће сегмент семског састава превагнути.³

³ Човек има инстинктивну потребу да се брани и штити од непријатних осећања, или да их донекле ублажи. Отуда фолклорни модел емоција укључује и концепт утехе. На емоционалној слици света старих Призренаца, лексикализација *гал'у* експликује народно поимање емпатије и значај подршке од стране колектива када је неки његов члан у жалости (*Гал'е га и гал'е, ама нафил'е, он свјено плач'е што је дамлосан. – А што да гу гал'иш, сал она л'и пратила дете на границу, а друге матере ка она кобил'е л'и су на не осеч'аф ништо? – Ч'уте они, гал'еу јен другога, надач'и се божем неје истина што чул'е за синове*).

2. 2. 1. б. Микроред глагола свршеног вида чине јединице *добол'и*, *дирна*, *изгори*, *исцѐпа срце*.

Тѣшка лакрдѣја добол'и ч'овѣка до у срце. – *До и'герице ме добол'е тој што ми рѣч'е*.

Тѣј његове тѣшке лакрдѣје дирнаше ме до у срце.

Изгоре, ч'уч'ка, умре гу ч'ѣрка јединица.

Исцѐпа гу срце, ч'уч'ку, тој девојч'е што гу умре.

Глаголске јединице свршеног вида исказују висок степен интензитета емоције – „јакo забoли (o души)”. Квантификатором 'јакo' у семемама којима Чемерикић дефинише значење ових речи истиче се снага осећања туге, која се концептуализује као раздирање, сагоревање, физичко уништавање човека. Осећање је снажније уколико продире до виталних органа у човековом телу. Довођењем у везу апстрактне емоције са телесним осећајем бола указује се на интензитет осећања туге. Концепт срца као извора емоција, а самим тим и као покретача животне енергије, актуелизиран је у супротном, негативном смеру. Сема дубине осећања морфолошки је представљена префиксом *до-* (*добол'и*), а на синтаксичком нивоу подржана је детерминаторима *до у срце*, *до и'герице*. Ситуациони контекст у којем су смештене лексеме *добол'и* и *дирна* показује да призренски Срби на почетку прошлог века као веома неповољну околност која иницира тугу конципирају ширење гласина. Фонски комплекс сема открива специфичност призренског менталитета, који не трпи нарушавање угледа и моралне части. Највеће понижење за Призренца јесте да буде предмет чаршијских оговарања и да га јавност подвргава руглу, па је осећање стида импулс за осећање дубоке патње. Црте испољене на лингвокултуролошком фону карактеристичне су за поимање туге призренске језичке личности.

Општији карактер има осећање туге изазвано губитком драге особе. Ситуација која призренску жену најдубље емотивно погађа јесте смрт детета. Говорници успевају да вербално представе тугу мајке за изгубљеним дететом избором префиксалних лексема *изгори* и *исцѐпа (срце)* и апстраховањем њихове полазне семантике. Појмовне представе о страдању услед неиздрживе туге преточене су у језик процесом лексичке метафоризације, којима је сликовито дочаран негативан емоционални садржај и локално поимање патње као поништавање животне радости и одрицања од живота.

2. 2. 2. Негативно емоционално стање изазвано каквом стварном или антиципираном опасношћу процењује се као страх, а у српском призренском говору вербализује се лексемама окупљеним око хиперсеме 'осећа / осети страх'.

2. 2. 2. а. Стање узнемирености, забринутости и бојазни од ситуације која прети интегритету личности означава се глаголима *страује*, *плаши се*, *фач'а корке*.

Нѣсмо страувал'е. – *Страујем што ч'е ми рѣкне*.

Къд се ч'овек попари од мл'ѣко и од сурутке се плаши.

Ја ич' не фач'ам корке къд нѣч'ом идем проз Арасту.

Апсолутним синонимима *страује* и *плаши се* семантички се придружује израз *фач'а корке*. Турска именица *korku* („страшило”) у српском призренском говору употребљава се у конкретној семантичкој позицији и само у плуралском облику *корке*. Лексема *корке* врши функцију семантичког детерминатора у колокацијској вези са глаголом *фа'ча*, чије се значење идентификује преко домаћих речи *плаши се* и *страхује*.

Овакву употребну вредност турцизам остварује једино у српском призренском говору, без паралела у осталим српским говорима и балканским језицима (Петровић 2012: 187).

2. 2. 2. б. Сема 'осети страх' интегрише у синонимски ред лексичке јединице *нафáти / нафáч'а стрá* и *нафáч'а кóрке*.

Гóлем стрá нафатисмо кьд бéше дóшла Л'ума. – Грдне страóве нафач'áсмо док проц'óсмо нóч'ом проз Црнол'éво. – Што стрá нафач'áсмо кьд горéла Араста ч'и ч'увај бóже.

Што кóрке нафач'áсмо по пúт док стíгосмо у Зоч'иште.

Перфективне конструкције са глаголом *нафати / нафача* и именичком допуном (*стра, корке*) језички манифестују наивно поимање осећања страха као нечега што човек неконтролисано прикупља у великим количинама, а што га потом свом силом обузима. У разумевању значењске вредности језичких јединица којима се у српском призренском говору интерпретира осећање страха помаже схема силе, тј. структура на којој се базира појмовна метафора СТРАХ ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА.

На основу илустрација из свакодневне комуникације могуће је реконструисати когнитивни сценарио страха за Србе Призренце. Идеографске вредности јединица за вербализацију емоционалног стања страха детерминисане су актуелним друштвеним приликама и историјским околностима, па су доминантни стимулуси страха – насиље, немири, етнички сукоби. Страх се обично јавља у ситуацији ноћног путовања на простору где влада ратно стање, што је психолошки оправдано постојањем реалне опасности да се угрози живот.

2. 2. 3. Диференцијални семантички елемент 'узнемиреност' обједињује лексеме *комáти се, ськл'етису́је се, незвéри се, врíје, изнеми́ри се, унезвéри се*, које се према граматичком знаку 'трајање радње' гранају у два реда.

9. 2. 3. а. Глаголима *комáти се, ськл'етису́је се, незвéри се / несвéри се* и *врíје* означавају се међусобно испреплетана емоционална стања која се преливају једно у друго, извиру једно из другог, узрокују једно друго, надовезују се једно на друго, а заједнички им је именитељ – 'узнемиреност' (нервирати се, узбуђивати се, реметити свој мир, постајати непокојан, секирати се, плашити се).

А итó тi да се комáтиши за ту́'е рабóте?

Ськл'етису́је се за ни́што.

Штó се несвéриши?

Свé ми врíје о[д] тéј детíнске и'урултíје.

Семантичка интерпретација ових глагола скицира спектар блиских осећања, у широком распону њиховог афективног тона, јачине и трајања. Стање узнемирености које проистиче из страха, бриге, због нервозе, немирног духа, предочено је језичким средствима трансформисане садржине код глагола *комати се* и *врíје*. Из турске психолошке терминологије преузета је именица *ськл'ет* (тур. *siklet*) „досада, мука, нервоза”, која је, захваћена граматичким процесима, развила још једну морфолошку категорију и прилагодила значење захтевима говора реципијента за глаголском лексемом којом би се изразило флуидно и не баш јасно издиференцирано емоционално стање. Нервоза доминира у полисемској структури глагола *комати се*, док компонента страха преовладава у садржини лексеме *незвери се*. Семе температуре воде и њеног таласања приликом кључања индуковале су метафоризацију у случају глагола *врíје*. Продуктивност ових семантичких компоненти заснива се на

асоцијативној сличности стања воде и физичке манифестације стања узнемирености, што се идеографски може представити појмовном метафором УЗНЕМИРЕНОСТ ЈЕ КЉУЧАЊЕ, а лингвистички лексичком метафором, којом се сликовито рефлектује наивно поимање осећања узнемирености.

2. 2. 3. б. Семи 'осети узнемиреност' у призренском ареалу подређене су глаголске јединице *изнемири се*⁴, *унезвѣри се / унесвѣри се*.

И ђн се изнемирија. – Изнемирена сам.

Да се унесвѣри.

Према стандардном лику *узнемирити се* у Призрену се јавља фонетски варијетет *изнемири се*, са емоционалним семантичким садржајем који одговара нормираном значењу. Стање узнемирености интензивира се до степена јаког узбуђења и беса, до потпуног одсуства самоконтроле, што се језички реперкусира и на денотативни и на конотативни макроплан глагола *унезвѣри се*, који делом семске структуре задире у микропоље 'осети гнев'.

2. 2. 4. Незадовољство узроковано физичком или социјалном препреком која спречава активност или постизање неког циља испољава се кроз осећање гнева. Од важности циља, трајања осујећења (фрустрације) и нивоа тензије, емоција гнева се јавља у распону од благе љутње до стања беса (Врковић 2000: 207), што се на језичком нивоу манифестује у конотативној структури лексичких ознака и до изражаја долази на семантичкој скали интензитета. Категоријалном знаку 'негативна осећања' и диференцијалној семи вишег ранга 'незадовољство због каквог неуспеха' одговарају лексеме распоређене у два синонимска реда 'осећа гнев' и 'осети гнев'.

2. 2. 4. а. Емоционално стање гнева које траје извесно време на призренској дијалекатској слици света репрезентовано је глаголским лексемама *бѣсни*, *буни*, *праска*, *кѣздисује се*, *аздисује*, *буни*, *азгъни се*.

Штѡ ти је дънѣс те тол љко бѣсниши? – Беснѣја би и ђн да смѣје, ама ђн не смѣје од матѣре. – Беснеуѣ и таѡко, паднаја на нагрдија кол ѣно.

Дѡста дѣ, уч љтите јентут, не буните више. – Натемниѣи, буниф, куч љ да дигнеф на главу. – Бунѣу, бунѣу, па се смирише.

Наљутија се ништо у чариѣју, па дѡша дѡма да праска.

Кѣздисује се само кѣд ч љје њѣјно ѣме.

У Дервиш-паѣино врѣме кѡј смѣја да аздисује, мѡре? – Аздисувал'е би ђни и сѣге, само да смѣјеф. – Е, синѡко мѡј, рѡно си поч'ѣја да аздисујеи.

Асан Ђсен поч'ѣја да се азгъни. – Азгънија би се и ја, само да смѣјем.

Чланови скупа директно не маркирају имперфективно стање гнева, али у свом саставу садрже елементе који потенцирају постојање овог осећања у субјекту, имплицирано у поступцима и понашању. Глаголима *бѣсни* и *буни* вербализовано је испољавање унутрашњег стања кроз немир, непослушност, галаму, уколико су носиоци емоције деца, односно – кроз срѣбу код одраслих особа. Глагол *буни* у српском призренском говору чува своје етимолошко значење „виче, галами”, идеографски иманентно стању беса. Сему љутње садржи метафорички глагол *праска*, с тим што је у првом плану денотативне структуре вербална манифестација гнева –

⁴ Лексему *изнемири се* Чемериѡић не бележи у свом лексикону. Налазимо је у *Регистру речи* у монографији С. Реметића о призренском говору.

вика. Домаћи лексички инвентар обogaћен је адаптираним турским обликом за 3. л. јд. *kızdı* (тур. *kızmak*) *кыздисује се*, који у говору реципијенту задржава изворно значење „љутити се, беснети” (Петровић 2012: 192). Турцизмом *аздисује* изражава се стање беса стимулисано прекомерним задовољењем потреба, односно поседовањем физичке или војничке силе. У овом случају, гнев је подстакнут негативним карактерним особинама, проистиче из обести, а не из незадовољства. Историјски фон је база за разумевање значења глагола *азгъни се* „постајати бесан, силовит; дизати главу непоштовањем закона” (Чемерикић).

2. 2. 4. б. Лексичке јединице повезане варијантним семантичким знаком ’бесан, љут, срдит’ и класом ’процес’, којима се означава тренутна радња, јесу *разбесни се, узбесни, здрне се, нал’ути се, кыздише се, аздише, поазгъни се, остане аџыр*.

Не знам што је Павл’ету, разбеснеја се ништо, на само вика.

Што си тако узбеснеја?

Ти знаш ч’и ја не могу да се нал’утим. – Не знам што се нал’утија.

Кож врак ти је те си се здрнаја от сабајл’е?

Знам ч’и ч’е се кыздише, ама поарно да му кажеши ти зе да ч’ује од другога.

Јонет ч’е аздишеф они, Арнаути су. – Млого аздисау Турци откако отиде Мустафа Татар, пол’иц.

Још не беше ни пропала прва Србија, Арнаутије дигоше главе, поазгънише се. – Море врагу, аздисаја си што не ти је дома отац, ама ч’екај, ч’е дои’е на ч’е видиши своје, тџд. – Обогати’е се на аздисал’е. – Што је овому детету те је тако аздисано дънџс?

Остаде ми аџыр на њџга што неч’аше да ми помогне.

Префиксацијом се постиже перфективизација и означава почетак радње означене глаголом у основи – *разбесни се, узбесни, нал’ути се, поазгъни се*, чије трајање није ограничено и не захтева обавезно допуну ’на некога’. Са домаћим глаголом *нал’ути се* семантички кореспондира турцизам *кыздише се*. Снажнији експресивни тоналитет и већу дозу емоционалног набоја поседује глагол *здрне се*, чије се значење интерпретира синонимима „побесни, помахнита”. Сличан семантички садржај има глаголска лексема турског порекла *аздише* (тур. *azdı*, дијал. *azdı* од *azmak*), чија је употреба ситуационо детерминисана и условљена специфичним, културолошки обојеним контекстом, у којем реч реализује једну од својих значењских нијанси „осили се, побесни; помами се, помахнита од изобиља”. Глаголском синтагмом *остане аџыр* „киван сам” изражава се љутња усмерена на особу која ју је својим поступком код говорника изазвала. Сценарио за овакав тип љутње подразумева два учесника – доживљаваоца и изазивача, при чему онај који доживљава љутњу у типичном случају реагује на неку неправду или увреду (Драгићевић 2010: 172). Секвенца из говора илуструје карактеристичан стимулус љутње у концептуалном систему призренских Срба, а то је непружање помоћи.

2. 2. 5. Лексеме повезане надређеним знаком ’стид’ формирају скуп елемената којима се на дијалекатској слици света репрезентује осећање велике непријатности, збуњености, кајања због неког неугодног, ружног поступка, чина, или због сопствених недостатака.

2. 2. 5. а. Идеографској вредности емоционалног стања стида одговара семантичка реализација „осећа стид”, са којом на лексичком нивоу координира глагол *стра́ми се / страму́је се*, у централном делу микросистема, док на периферији орбитира глаголска лексема *бру́ка се*.

За́што ја да се стра́мим? – Ни́кој му се не страму́је.

Брука́ше се док бе́ше мла́ч'еј, а сѣге, да́де бо́г, о́ч'овеч'и се. – Не́ се бру́кај. – Брука́ја се и брука́ја, те́ке, пу́сто, покрива́ла га ку́ч'а.

Глагол *срамити се* у српском призренском говору има карактеристичан дијалекатски фонетски и морфолошки лик. Семантички кореспондира са стандардном интерпретацијом, мада је фонски значењски слој културолошки спецификован и традиционално детерминисан. Снажнију социолошку потку има периферна јединица *брука се*, код које је у првом плану денотативне структуре какав непримерен поступак који изазива срамоту, а не базично осећање, тако да се домен са унутрашњег стања помера на спољашњу ситуацију или нечастан чин, који постају изазивачи моралне емоције, која када се когнитивно преради и освести, тада тек прелази у стид и срам.

2. 2. 5. б. Ситуациони контекст у којем разговорну функционалну вредност остварују глаголи свршеног вида *застра́ми се, постра́ми се, острамо́ти се, обру́ка се* разоткрива патријархални призренски сценарио осећања стида и тип стимулуса који код субјекта овакво стање изазивају.

Ро́су немој ти да гу пи́таш за Манéта зе ч'е се застра́ми па не́ч'е ти ка́же, нека гу пи́та сна́а Џеки́ца.

По́страми се и та́ј веселни́ца ма́тер му.

Острамо́ти се кџд гу ре́ко у о́ч'и да лџже.

Да си ме послуша́ја, не́ би се та́ко обрука́ја. – Їзде гóмна и обрука се, óтури се од му́жа.

Семантичку улогу експериенцера на призренском ареалу углавном има женска особа, што је условљено патријархалним моралним узусом који ограничава деловање жена, али и емотивним сензибилитетом балканске жене, који се нарочито читава у односу према деци. Реална оцена стимулуса доводи до емоционалне реакције која је морално подржана. Илустративне скице из свакодневне призренске комуникације обезбеђују контуре реконструисања најчешћих разлога непријатног осећања срама, са хронолошком дистанцом од једног века, а то су породичне несугласице, неморално и неодговорно понашање деце, отворено, индискретно удварање, јавно суочавање са непримерним поступцима.

2. 2. 6. Осећање жаљења због учињеног поступка у семантичкој класи 'процес' еквивалентно је хиперсеми 'осећа / осети кајање', а на наивној слици света српског призренског говора представљено је глаголом *пишма́ни се* и изразима *пишман би́дне / пишман се уч'и́ни* и *вади о́ч'и*.

Немој бре́, Сто́јо, да се потурч'иш, зе пишман ч'е би́днеш.

Сѣг вади о́ч'и са́м се́бе, ама до́цкан.

Према турском *riştan olmak* формирано су полукалково *пишман бидне, пишман се уч'и́ни*, у перфективном значењу „покаје се”. Од турске именице у језику реципијенту образован је глагол *пишмани се* за означавање стања које нема одређено време трајања. Глаголска синтагматска конструкција *вади оч'и* удаљава се

семантичком деривацијом од изворног домена и метафоричком трансформацијом улази у поље апстрактног, у сферу емоционалног, где доминира сема интензитета која реперкусира на разорну снагу емотивног стања.

2. 2. 7. Емоционално стање претераног задовољства самим собом, према моралним мерилима призренског колектива, негативно се оцењује и у менталитету Срба Призренаца веома се неповољно котира, а субјекти емоције маркирају се и језичким и изванјезичким средствима. Осећање гордости је за призренску заједницу неприхватљиво, јер није у духу православне традиције и патријархалних моралних вредности, те свој вербални израз проналази у позајмљеници *фоду'л'и се* и изразу *ди'гне главу*.

Фоду'л'и се и к'д иде.

Ни тој на неје л'епо к'д се ди'гне глава, к'д се кој фоду'л'и. – К'д иде по ч'аршије, он ди'гне главу и мисл'и никој ка он.

Појмовна вредност 'осећа/осети гордост' на семантичком плану кореспондира са синонимима „горди се, поноси се, дичи се, охоли се”. Низом истозначница дочарава се наивно мишљење о осећању сопствене вредности и стању особе која се самовреднује. Спољашња манифестација која прати емоцију – ход подигнуте главе асоцијативно је мотивисала номинацију емотивног процеса. Лексички катализатор појачава степен емоционалног интензитета глагола којим се емоција конципира на језичкој слици света.

3. ЛСПГ глагола каузираних емотивних стања

3. Изазивање одређеног стања, деловање на емоционални став другог обележени су низом глагола, који се у лингвистичкој теорији називају глаголима каузираних емотивних стања. Код Г. Штрбац налазимо прецизно одређење овог типа глаголских лексема, који су, по њеном мишљењу, афективни у најширем смислу, јер се њихова архисема не своди на поседовање каквог осећања, односно на присуство каквог емоционалног стања у носиоцу емоције. То су активни транзитивни глаголи којима се означава иницирање емоције у другом учеснику денотиране ситуације, тако да је каузитивност једно од њихових најважнијих својстава (Штрбац 2012: 759). Г. Штрбац разликује праве глаголе каузитаних емотивних стања, чија је главна одлика интенционалност, а битно категоријално обележје – права прелазност. Неправи глаголи овог типа постали су формално транзитивни када су се почели употребљавати без морфеме *се* и с беспредлошким акузативом, али је њихова примарна медијалност потиснута каузитивношћу, јер први десни аргумент у реченичном моделу има улогу семантичког субјекта. Глаголи каузираних емотивних стања изазивају модификације објекатског појма у функцији логичког субјекта, што може имати и спољашње манифестације (Штрбац 2012: 759).

Намерним и свесним утицајем каузатор може код друге особе да изазове пријатно осећање уколико води рачуна о њој (*јарадише*), или јој приреди изненађење или причини неки леп гест (*обрадује*), или ако јој тешењем ублажава бол (*гал'и*), али може изазвати и осећања досаде (*доаје*, *додија*, *дозлогрди*), узнемирености (*дира*,

заде́ва), гнева (налу́ти, кома́ти), страха (пла́ши, да́де зор), срама (застра́ми, посра́ми, осрамо́ти).

Сна́е гу јарадиса́л'е те се огои́ла, а Цане́ту и́ч' не́ му не јарадиса́ло, до́ма су ка висмени́ца.

До́бро си учини́ја што си до́ша да обраду́јеш се́стре.

Га́л'е га и га́л'е, а́ма на́фил'е, о́н све́јено пла́ч'е што је дамло́сан. – А што́ да гу га́л'иши, са́л о́на л'и прати́ла де́те на грани́цу, а дру́ге мате́ре ка о́на коби́л'е л'и су па не осе́ч'аф ни́што? – Ч'у́те о́ни, га́л'еу́ јен дру́гога, на́дич'и се бо́жем не́је исти́на што чу́л'е за сино́ве.

Доа́ја ми вече и тој њо́јно све́јено плака́ње на свекрву.

Такав је он, свако́му догрди. – Догрде му зар, те се ди́же да гу отури. – Догрдеше ги теј проклетници – живо́т немаф од њи.

Дозлогрело ми да слуша́м теј његове л'а́јке сваки дьн.

Не ди́рај то́ј де́те, ви́диши да пла́ч'е. – Ди́раја га, док се јенпу́т не посвади́ше и побии́ше.

Остај ме, не́ ме заде́вај. – Што заде́ваши де́те кьд ти ни́што не ч'и́ни.

Немо́ј да гу заста́рамиши.

Са́л о́ч'е да ме острамо́ти.

На́л'ути ме тој ку́ч'е Ма́ксут.

Дево́јч'е да не́ си ми кома́тија ви́ше, ра́збра л'и? – Кома́теше га и кома́теше, све́ до́кле ја́дник не препу́че од му́ке.

Ра́сплака ми дево́јч'е плаше́уч'и га. – Плаше́ше га све до́кл'е не́ га упла́ши.

Да́де му зор ч'и ч'е ту́ри арзо́вал и, бо́га ми, намири́ше се.

Концепт емоција на призренској дијалекатској слици света представљен је језичким знацима који у својим семантичким садржајима носе универзалне елементе, али и културни код призренске заједнице с почетка XX века. Традиционални оквири, друштвени контекст, социјални односи и морална оријентација регулишу емоционално реаговање појединца и спадају у вањјезичке чиниоце који су утицали на формирање концепта емоција на конкретном говорном подручју. Комуникативни дискурс, територијална диференцијација, позајмљивање, асиметрија језичких ознака представљају лингвистичке детерминаторе његовог језичког уобличавања.

Глаголи емоционалних стања представљају једно од доминантних језичких средстава концептуализације емоција и чине систем ментално-културних знакова који на посредан, изражајан начин одражавају специфичне представе о некој емоцији фиксирани у говору конкретне колектива. Систем лексема који покрива емотивно-психолошку сферу призренског човека прати емоционалну стварност и раслојавање емоција у домену у којем се оне појављују, што се одражава на структуру лексичко-семантичке групе и парадигматских односа унутар ње. Према параметру чулног надражаја, тј. према хедонистичком тону или осећају напетости, лексика емоција се конфронтира и окупља око супротних полова лексичко-семантичке групе. Биполарна структурна организација глаголских јединица са семантиком емоционалних стања темељи се на базичној класификацији емоција на позитивне и негативне. Општа је лингвистичка тенденција да су лексеме са негативном оценом квантитативно и експресивно супериорније. У српском говору Призрена, тај однос је веома

несразмеран (6 : 49), што потврђује универзалну тежњу човека да експлицира и вербализује оно што га узнемирава, мучи, жалости, брине, плаши, док се пријатна осећања доживљавају као неутрално емотивно стање, које не изазива потребу да се на посебан начин језички изрази. Фреквентност лексичких ознака показује која негативна емоционална стања стари Призренци поимају као изузетно непријатна и који су то елементи који лингвистички и културално обележавају ову говорну заједницу. Највећим бројем лексема (15) репрезентован је домен гнева (*бѣсни, бѹни, праска, кѡздисује се, аздисује, бѹни, азгѹни се, разбѣсни се, узбѣсни, здрне се, нал'ути се, кѡздѹше се, аздѹше, поазгѹни се, остѹне ѿтър*). Иначе, љутња је, према констатацији А. Вјежбицке, једна од најиспитиванијих емоција и обично се објашњава као последица блокираног циља (Драгићевић 2010: 163). Помоћу асоцијативног теста, Р. Драгићевић долази до резултата који показују да је „љутња у свом најтипичнијем облику реакција на блокирани циљ или на нанесено понижење” (Драгићевић 2010: 172). Овакав тип љутње препознајемо и у наивној спознаји емоција Срба Призренаца, и он се најчешће концептуализује преко појмовне метафоре ГНЕВ ЈЕ ЕКСПЛОЗИЈА (*праска, здрне се*). У когнитивном систему призренских Срба постоје још два прототипична сценарија љутње, која се могу окарактерисати као специфичност призренске језичке личности. Један од њих везује се за децу и испољава се кроз немир, непослушност, вику, галаму (*бѣсни, бѹни*), а други се може представити појмовном метафором ГНЕВ ЈЕ ПРЕЗАСИЋЕЊЕ (*аздисује, азгѹни се, аздѹше, поазгѹни се*). Овакво поимање базичне емоције произилази из схватања да гнев настаје у ситуацијама благостања, изобиља и лагодног живота, и приписује се онима који испољавају агресију из обести, или се пак насилнички понашају зато што су физички и војнички надмоћнији. Осећање туге следеће је по квантитету вербализација (11) у систему емотива у српском призренском говору (*жѹли / жѹлује, пѹти, дертује, бѹл'и, болује, дѹра, цѹил'и, добѹл'и, дѹрна, изгѹри, исцѹпа срце*). Универзални елементи конципирања туге у српском призренском говору јесу они који се односе на типичне ситуације у којима се туга јавља, а то су смрт блиске особе (*жал'и / жалује, пѹти, изгори, исцѹпа (срце)*) и неузвраћена љубав (*дертује, бол'и, болује*). Туга се у таквим околностима поима као снажан физички бол и као ватра која сажима срце, односно поништава животну енергију. Специфичност призренске језичке слике емоција рефлектује се у избору језичких средстава којима се дата емоција манифестује. Социјално-културалним контекстом детерминисано је интензивно осећање туге настало због ширења гласина и чаршијског оговарања (*дѹра, дѹрна, доболи*), где је укључен морални аспект као компонента значајна за семантичко разумевање лексичког израза. Интензификатори *до у срце, до у ѡгѹрице* дочаравају до које мере су Призренци осетљиви на нарушавање угледа и показују да јавно угрожавање личне моралне части доживљавају као дубоку патњу, што је једна од карактеристичних црта њиховог менталитета. Остала базична негативна осећања заступљена су на призренској језичкој слици света мањим бројем лексичких јединица (узнемиреност 6, страх 5), као и морална емоционална стања (срам 6, кајање 3, понос 2). Ова статистика показује које врсте осећања су Призренци спремни да демонстрирају, да јавно испоље и да за њих пронађу и осмисле адекватан лексички израз. У традицији патријархалног човека кодирана је формула да се страх не показује, да се духовни немир спутава, да је срам позитивна, а понос негативна особина. У домену каузираних емоционалних

стања, најчешће се појављују она са негативним садржајем, односно негативно се процењују провокатори посрамљивања (*застрами, посрами, осрамоти*), досађивања (*доаје, додија, дозлогрди*), страха (*плаши, даде зор*), узнемирености (*дира, задéва*), гнева (*налути, комáти*). Пријатно осећање код друге особе изазива брига (*јарадише*), изненађење (*обрадује*), а позитивно се котира и тешење, ублажавање туђе боли речима или гестовима (*гал'и*).

Важна компонента у разумевању емоционалне сфере јесте прагматички моменат, ситуација у којој се емоција испољава, и комуникациони контекст у којем је глагол емоционалног садржаја употребљен. Екстралингвистички фактори значајна су детерминанта од које зависи која ће се димензија емотивне семантике развити и да ли ће емотиви остварити своју функционалну вредност. Из ових се разлога поједини глаголи осећања уклапају у прототипичне сценарије, а неки од њих се изопштавају и гравитирају ка периферији, где се стапају са елементима из других сегмената психолошке сфере.

Као важно средство језичке концептуализације, као одраз народне психологије и културне интроспекције, глаголи-емотиви се интерпретирају као језгро одговарајућих емоционалних концепата, когнитивно-менталних конструкција, у чијој се структури појављују појам, модел, оцена, културна вредност. Појединачни емоционални концепти (срећа, туга, страх, брига, срам) формирају концептосферу дијалекатске језичке личности и представљају основне конституенте дијалекатске језичке слике света. Емотивна лексика као фрагмент призренске дијалекатске слике света доминантно је средство одраза емоција у језику и активно учествује у одражавању национално етичког самосазнања и у формирању језичке слике света осећања конкретног социјума.

Литература

- БАБЕНКО, Людмила Григорьевна. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке. Свердловск, 1989.
- БОГДАНОВА, Людмила Ивановна. „Эмоциональные концепты и их роль при описании глаголов с позиций “активной” грамматики”. *Язык, сознание, коммуникация, Филология*, Вып. 3, 1998: стр. 36–43.
- БОЛОТИНА, Т. П. „Особенности функционирования глаголов лексико-семантических групп психического состояния в поэзии XIX и XX веков”. *Алманах современной науки и образования* № 2 (9), 2012: стр. 22–24.
- ВАСИЛЬЕВ, Леонид Михайлович. *Семантические классы глаголов чувства, речи, мысли, Очерки по семантике русского глагола*. Уфа, 1971.
- ВАСИЛЬЕВ, Леонид Михайлович. Л. М. Васильев, *Семантика русского глагола*. Москва, 1981. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/emotivnye-glagoLy-kak-komponent-funktionalno-semanticheskogo-polya-emotivnosti-v-russkom-i-#ixzz48WbixBaL>
- ВЕЖБИЦКАЯ, Анна *Язык. Культура. Познание*. Москва: Русские словари, 1996.
- ВЕЖБИЦКАЯ, Анна. *Семантические универсалии и описание языков*. Москва, 1999.

- ВЕЖБИЦКАЯ, Анна. „Языковая картина мира как особый способ репрезентации образа мира в сознании человека”. *Вопросы языкознания*, №6, 2000: стр. 33–38.
- ВЕЖБИЦКАЯ, Анна. *Понимание культур через посредство ключевых слов*. Москва: Языки славянской культуры, 2001.
- ВЕЖБИЦКАЯ, Анна. *Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики*. Москва, 2001а.
- ВЛАДИСЛАВОВИЧ, Г. В. „Эмоции как междисциплинарный феномен”. *Вестник Российского государственного гуманитарного университета*, № 9, 2010: стр. 186–220.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. „Асоцијативна метода у концептуализацији емоција”, *Језик и говор*, зборник радова, Београд, 2003: стр. 116–124.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2010.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. „Лексика оријенталног порекла за људске особине и емоције у косовско-метохијским говорима почетком XX века”. *Путевима српских идиома*. Крагујевац: Филум, 2015: стр. 115–138.
- ЗАЙКИНА, С. В. *Эмоциональный концепт "страх" в английской и русской лингвокультурах. Сопоставительный аспект*. 2004. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/emotsionalnyi-kontsept-strakh-v-angliiskoi-i-russkoi-lingvokulturakhsopostavitelnyi-aspekt#ixzz46uzXxYBy>
- КИРИЧЕНКО, Н. А., ШАМАЭВА, Ю. Ю. „The Image Constituent of the Emotional Concept Joy (Represented in Modern English Songs)”. *Англијска мова та литература* 20, 2008: pp. 62–73.
- КИЯШЕВА, Айбала Аликеновна. *Семантическое поле глаголов эмоций в современном русском языке*. 1985. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/semanticheskoe-pole-glagolov-emotsii-v-sovremennom-russkom-yazyke#ixzz3ODLlumdMUniversals>. Cambridge: Cambridge University Press.
- КОЗЫРЕВ, Тимур. Анатольевич. *Лексико-семантическая группа эмотивных глаголов в тюркских языках Южной Сибири и в казахском (в сопоставительном аспекте)*, Новосибирск: 1999.
- КОРШУНОВА, Любовь Сергеевна. *Лексико-семантические группы глаголов говорения, мыслительной деятельности, чувства в говорах Нижегородской области*. 2002. Диссертации по гуманитарным наукам - <http://cheloveknauka.com/leksiko-semanticheskie-gruppy-glagolov-govoreniya-myslitelnoy-deyatelnosti-chuvstva-v-govorah-nizhegorodskoy-oblasti#ixzz47lk4nAGF>
- КОСТОУСОВА, Э. Т. „Психологический аспект изучения взаимосвязи языка и эмоций”. *Актуальные вопросы филологической науки XXI века: сборник статей по материалам III Всероссийской научной конференции молодых ученых с международным участием*. Екатеринбург, 2013: стр. 258–260.

- МИЛИВОЈЕВИЋ, Зоран. *Емоције – Психотерапија и разумевање емоција*. Београд: Psihopolis institut, 2014.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ, Тања. „Лексичко-семантичка група именица са хиперсемом 'осећање' у српском призренском говору”. *Путевима српских идиома*. Крагујевац: Филум, 2015: стр. 151–170.
- ПЕТРОВИЋ, Снежана. *Турцизми у српском призренском говору*. Монографије 16 Београда: Институт за српски језиксану, 2012.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *Српски призренски говор I*, СДЗБ, XLII, 1996.
- СЕРДОБОЛЬСКАЯ, Н. В. „Глаголы с семантикой эмоций и наивная картина мира народа бесермян, Общее и сравнительно-историческое языкознание” Проблемы филологии: язык и литература, №2, 2010: стр. 75–84.
- УСТИНОВА, Нина Николаевна. *Глагол как средство концептуализации эмоций в языковой картине мира: На материале языка художественных текстов*. 2005. Автореф. дисс. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/glagol-kak-sredstvo-kontseptualizatsii-emotsii-v-yazykovo-kartine-mira-na-materiale-yazyka-#ixzz4AVNuTGPB>
- ЧЕРТЫКОВА, М. Д. „Семантическая структура и коммуникативные особенности глаголов эмоции в хакасском языке”. *Коммуникативные исследования* № 1., 2014: стр. 276–284.
- ЧЕРТЫКОВА, М. Д. Чертыкова. „Глаголы поля психической деятельности как фрагмент мировидения хакасов” *Новые исследования Тувы*, № 2, 2015: стр. 114–121.
- ШАРИФУЛЛИНА, А. Г. Шарифуллина. „Семантика глаголов эмоционального состояния в татарском и английском языках”. *Филология и культура*, №1(31), 2013: стр. 124–127.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Проблема разграничения экспрессивности и эмотивности как семантической категории лингвистики* // Проблемы семасиологии и лингвистики. Рязань, Вып. 2. 1975.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Эмотивный компонент значения и методы его описания*. Волгоград: 1983.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Значение и эмотивная валентность единиц языка и речи*, В. Я., № 6. 1984.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*. Воронеж, 1987.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Типы эмотивной лексики*, В. Я., № 1, 1994.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. „О лингвистике эмоций”. *Язык и эмоции*. Волгоград: Перемена, 1995: стр. 3–15.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Когнитивные ресурсы эмоциональной языковой личности. „Языковая личность: проблемы когниции и коммуникации”*, Волгоград, 2001: стр. 11–16.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. „Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации”. *Филологические науки*, № 4, 2002: стр. 59–67.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*. Москва: 2007.
- ШАХОВСКИЙ, Виктор Иванович. *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: 2008.

- ШИРОКОВА И. А. „Особенности структуры эмоционального концепта и его изучение в аспекте перевода” *Актуальные вопросы филологических наук: материалы междунар. науч. конф.*, 2011: стр. 162–165.
- ШТРБАЦ, Гордана. „Деривациони потенцијал афективних глагола”, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: Зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције*. Београд, 2012: стр. 757–771.
- BEĐKOWSKA-KOPCZYK, A. „Semantic and grammatical features of o-/obin verbs of emotion in Slovene”. *Jezikoslovlje*, Vol. 13, 2012: str. 19–39.
- BRAČ I, BOŠNJAK T. „Semantička razdioba glagola u Bazi hrvatskih glagolskih valencija”. *FLUMINENSIA*, god. 27, br. 1, 2015: str. 105–121.
- GIOULI V, FOTOPOULOU A. „Emotion verbs in Greek”. *From Lexicon-Grammar tables to multipurpose syntactic and semantic lexica*, 2013. www.euralex.org/.../pp485-492%20Giouli%20an...
- HOBBS J. R, GORDON A. J. „The Deep Lexical Semantics of Emotions, Affective Computing and Sentiment Analysis: Emotion”. *Metaphor and Terminology*, 2011: pp. 27–35.
- IZARD, C. E. *Human Emotions*. New York: Plenum, 1977.
- IZARD, C. E. *Izard, The Psychology of Emotions*. New York: Plenum, 1991.
- JOHNSON-LAIRD, P. N., Oatley, K. „The language of emotions: An analysis of a semantic field”. *Cognition & Emotion*, 3: 2, 1989: pp. 81–123.
- KIŠJUHAS, Aleksej. *Telesne, individualne i društvene dimenzije emocija: ka razvoju integrisane sociološke teorije*. Doktorska disertacija, Novi Sad, 2015.
- KÖVECSÉS, Zoltan. *Metaphor and Emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- MAIA, B. *The language of emotion in english and portuguese – a corpora-based approach*, 2004. <http://web.letras.up.pt/bhsm Maia/belinda/pubs/thesis.htm>
- POPADICH, Irina. *Metaphors of Love in English and Russian*, 2004.
- RAKIĆ, Jelena. *Kulturološki aspekti konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku*, Doktorska disertacija, Нови Сад, 2014.
- RPP. *Rečnik psiholoških pojmova*. <http://www.psihoedukacija.rs/recnik>
- SARIĆ, Lj. „Semantička i gramatička svojstva prefiksa o-/ob- u slovenskim glagolima za izražavanje emocija”. *Jezikoslovlje*, Vol. 13, No. 1, 2014: str. 5–17.
- SHUMEIKO, O. „Semantics of lexical units that denote negative emotions in modern american english”. *The advanced science journal*, volume ISSUE 1, 2011: pp. 7–10.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- SOLOMON, R. C. *True to Our Feelings: What Our Emotions Are Really Telling Us*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- ŠTRBAC, Gordana. „Leksička i morfosintaksička spojivost glagola OSETITI / OSEĆATI”. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 31, 2006: str. 225–239.
- ŠTRBAC, Gordana. „O valentnosti glagola emocionalnog sadržaja u srpskom jeziku”. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 49/2, 2006: str. 73–102.
- TRAJKOVSKI, Miroslava. „Emocije i percepcija – prva fiziološka teorija emocija”. *THEORIA* 3, 2012: str. 19–32.
- TREBJAŠANIN, Žarko. *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture, 2008.

- TURNER, J. H., STETS, J. E. *The Sociology of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- WILCE, J. M. „Passionate Scholarship: Recent Anthropologies of Emotion”. *Reviews in Anthropology* (33), 2004: pp. 1–17.
- YANNICK MATHIEU, Y., FELLBAUM. „Verbs of Emotion in French and English”. *Emotion*, vol. 70. 2010.

Tanja Z. Milosavljević

LEXICAL-SEMANTIC GROUP EMOTIONAL CONDITION VERBS IN THE SERBIAN SPEECH OF PRIZREN (I)

The study of lexical units as the elements of the system is one of the actual aspects of lexical research. Elementary paradigmatic lexical collection is the lexical-semantic group whose constituents are integrated with hyperseme of the concrete content and belong to the same type of words. Verbal lexical units which are used to mark various emotional processes, such as the frame of mind or moods can be involved into one lexical-semantic group called affective verbs or verbs of emotional content. The verbs with emotional meaning characterize individual psychoemotional sphere due to which they belong to the class 'ljudsko' (human), and they are the subject of anthropocentric conception of language research. Affective verbs in Serbian speech of Prizren create categorial-lexical semes 'oseća' /'oseti' (feel /sense), and according to the base of components which connect categorial and lexical semantics of the verbs and which convey the information about emotion type and the way they are manifested, the verbs of emotional content are structured in the following four subgroups: emotional condition verbs, emotional relation verbs, emotion exteriorization verbs and caused emotional condition verbs. The aim of this work is an attempt of the systematization of emotional condition verbs in the town speech of Prizren and the conceptual reconstruction of emotions on the dialectical image of the world, through the realization of the following assignments: the research of the models of emotional conceptualization and their verbal representation, organization of verbs into appropriate paradigmatic collections, the analysis of the semantic content, structure, stylistic and functional values of lexemes, the separation of linguistic-cultural specificities, revelation of national emotional presentations and psychological perception of the concrete collections, the naive image creation of the linguistic personality.

Keywords: Lexical-semantic group, emotional condition verbs, caused emotional condition verbs, Serbian speech of Prizren, dialectical linguistic image of the world

